

mpc
METODICKO-PEDAGOGICKÉ CENTRUM

Moderné vzdelávanie pre vedomostnú spoločnosť / Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ

Mgr. Viera Poláková

Sprostredkovanie umenia žiakom prostredníctvom kultúrnej inštitúcie

Osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe

Bratislava
2015

Vydavateľ: Metodicko-pedagogické centrum, Ševčenkova 11,
850 01 Bratislava

Autor OPS/OSO: Mgr.Viera Poláková

Kontakt na autora: ZŠ Budatínska 61, 85106 Bratislava
vierap7@gmail.com

Názov OPS/OSO: Sprostredkovanie umenia žiakom prostredníctvom
kultúrnej inštitúcie

**Rok vytvorenia
OPS/OSO:** 2015
XIII. kolo výzvy

**Odborné stanovisko
vypracoval:** Mgr. Slávka Gécová

Za obsah a pôvodnosť rukopisu zodpovedá autor. Text neprešiel jazykovou úpravou.

Táto osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe/osvedčená skúsenosť odbornej praxe bola vytvorená z prostriedkov národného projektu Profesionálny a kariérový rast pedagogických zamestnancov.

Projekt je financovaný zo zdrojov Európskej únie.

Kľúčové slová

výtvarné umenie, sprotredkovanie umenia, výstava, kultúrna inštitúcia, galéria, secesia, tvorivosť, poznanie, primárna edukácia, výtvarné dielo, komunikácia, atmosféra, parafráza, interpretácia

Anotácia

Svoju pozornosť v práci zameriavam na žiakov mladšieho školského veku /4.roč. ZŠ/ a na stimulovanie ich záujmu o výtvarné umenie prostredníctvom kultúrnej inštitúcie. Žiaci tohto veku sú vnímaví, disponujú skúsenosťami a poznatkami z rôznych oblastí, majú potrebu sebavyjadrenia sa. Na túto skutočnosť som zamerala pozornosť pri aktivitách, ktoré boli priamo ovplyvnené sprostredkovaním a vnímaním umeleckých diel na konkrétnej výstave v Galérii mesta Bratislavy. Časť aktivít bola realizovaná v priestoroch galérie, časť v priestoroch základnej školy.

Mojim cieľom bolo prepojiť tieto dve inštitúcie a prostredníctvom umeleckých diel poukázať na skutočnosť, že návštevou kultúrnej inštitúcie sa brány umenia nezatvárajú, že s ním naďalej môžeme byť v kontakte a rozvíjať v súlade s ním ďalšie stránky detskej osobnosti vo vyučovacom procese a v živote vôbec.

Akreditované programy kontinuálneho vzdelávania

Výtvarné umenie ako súčasť poznávacieho procesu
a stimul detskej výtvarnej tvorby

1073/2013 KV

Obsah

ÚVOD	5
1 UMENIE	7
1.1 Umelecké dielo	7
1.2 Výtvarné umenie.....	7
2 SPROSTREDKOVANIE VÝTVARNÉHO DIELA	9
2.1 Procesy percepcie a recepcie	9
2.2 Interpretácia	9
2.3 Výtvarný prejav žiaka mladšieho školského veku	11
2.4 Kultúrne inštitúcie	11
2.5 Galerijná edukácia	12
2.6 Výtvarná výchova na 1. stupni základnej školy	13
3 CIELE OPS	15
3.1 Vzorka a metódy.....	15
3.2 Organizácia a priebeh aktivít.....	16
3.3 Aktivity v Galérii mesta Bratislavy	17
3.4 Aktivity v priestoroch školy	22
3.5 Závery	26
3.6 Odporúčania pre prax	26
ZÁVER	28
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	29
ZOZNAM PRÍLOH	31

ÚVOD

Umenie je súčasťou našej spoločnosti v každej etape existencie. Do kontaktu s umením sa dostáva človek, ktorý je aktívny, prejavuje záujem o umenie, vyhľadáva ho, snaží sa mu porozumieť a orientovať sa v ňom. A práve takýto človek môže mať záujem okrem samotného umenia na tom, aby sa umenie dostávalo do povedomia aj iných, najmä mladých ľudí. Do kontaktu s umením sa môžeme dostať prostredníctvom kultúrnych inštitúcií, či kultúrnych podujatí. Jednou z takýchto inštitúcií je Galéria mesta Bratislavy, ktorá je popri Slovenskej národnej galérii druhou najväčšou zbierkou na území hlavného mesta Slovenskej republiky. Každý druh umenia je prezentovaný ostatným dielom, cez ktoré jeho autor vypovedá o svojich pocitoch a myšlienkach. Dielo sa stáva komunikačným prostriedkom, ktorý prezentuje autorove pocity aktívnemu vnímateľovi. Vo výtvarnom umení zameriavame svoju pozornosť na výtvarné diela, obrazy, sochy, reliéfy, architektúru, atď. Nazeranie na umelecké diela by sme mohli chápať ako akt komunikácie. Každé umelecké dielo je nositeľom myšlienky, ktorú by mohli návštevníci za istých okolností vnímať.

Nezastupiteľné miesto popri vnímaní umeleckého diela má **interpretácia**, kde sa aktívny vnímateľ dozvedá konkrétnejšie poznatky a informácie o výtvarnom diele, jeho vzniku, období v ktorom bolo vytvorené, o samotnom autorovi, o výtvarnej technike, ktorou bolo realizované. Preto je dôležité, aby vnímateľ rozumel výtvarnému jazyku a všetkým ponúknutým informáciám o diele, aby sa nestalo, že návštevník zaujme negatívny postoj a k výtvarnému umeniu len preto, lebo tomu nerozumie.

S týmto zmysľaním o poznávaní umenia je vhodné začať čo najskôr, už aj v predškolskom veku a nadviazať na ďalšom stupni vzdelávania na základnej škole. Bez porozumenia výtvarného jazyka je výtvarný prejav dieťaťa vo veku predprimárneho vzdelávania spontánny, ale neskôr sa žiak nevie orientovať vo výtvarnom vyjadrovaní sa. Je dôležité sprostredkovať umenie inštitúcií prezentujúcich výtvarné diela v stálych, či dočasných expozíciách.

V teoretickej časti sa venujem umeniu, ktoré je neodmysliteľnou súčasťou každej spoločnosti a významne ovplyvňuje spoločenský život.

Výtvarné umenie je neoceniteľným zdrojom duchovného poznania a zmyslovej komunikácie. (Šupšáková, 1999, s.22)

Kľúčovým pojmom v mojej práci je proces sprostredkovania výtvarného diela.

Proces spoznávania umeleckého diela prebieha na úrovni percepcie – vnímania a úzko súvisí s procesom recepcie – prijímania. Prebieha komunikácia o výtvarnom diele.

Aktivity boli uskutočňované so žiakmi mladšieho školského veku, priamo v kultúrnej inštitúcii (Galéria mesta Bratislavy - GMB) a následne na pôde kmeňovej školy.

Predmet výtvarná výchova na 1. stupni základnej školy patrí medzi esteticko výchovné predmety, ktoré učia žiakov osvojovať si skutočnosť metódami umenia a ktoré ho kultivujú, čo je v dnešnom predigitalizovanom svete mimoriadne dôležité.

V ďalšej časti práce popisujem metódy, organizáciu a priebeh aktivít.

Nosná časť patrí aktivitám v GMB, prehliadka výstavy s výkladom a samostatná tvorivá činnosť žiakov, časť následne v ďalšom edukačnom procese na pôde školy.

1 UMENIE

Umenie je neodlučiteľne späté s ľudstvom, je odrazom doby, v ktorej sa tvorilo. Dalo by sa povedať, že je výpoveďou o tom, ako ľudia žili.

Umenie je zvláštny spôsob medzil'udského dorozumievania sa, prostredníctvom neho si človek osvojuje svet a zdieľa ho spolu s inými. (Kulka, 2008, s.399)

V spojitosti s umením hovoríme nielen o umeleckých dielach, ale aj o procesoch, ktoré nastávajú vtedy, keď s umeleckým dielom prichádza do kontaktu vnímavý divák, či návštevník. Prostredníctvom umenia sa ľudia snažili vyjadriť svoje pocity, názory a postoje k rôznym témam, ktoré boli aktuálne v spoločnosti, alebo boli dôležité pre samotného umelca.

Funkcie umenia: vyjadrovacia funkcia
zobrazovacia funkcia
funkcia estetického formovania

(Kulka, 2008, s.21)

Nemožno podceňovať funkciu estetického formovania, pretože má silu pretvárať a formovať myslenie a postoje človeka, preto hovoríme aj o výchove umením a výchove k umeniu.

Zoznamovanie sa s akýmkoľvek druhom umenia by sa malo realizovať postupne, primerane vývojovému obdobiu a prispôsobovaním sa aj náročnosti na vnímanie a pochopenie jeho významu. Domnievam sa, že ak sa tieto aspekty rešpektujú, prichádza k uspokojovaniu viacerých aspektov človeka.

1.1 Umelecké dielo

Každý druh umenia je prezentovaný umeleckým dielom, ktoré má svoje špecifiká. Vnímaním umeleckého diela sa snažíme nájsť, vytvoriť si obraz prezentovanej doby, sme schopní hľadať si paralely so súčasnosťou, obohacujeme sa o to, čo je zobrazované na umeleckých dielach.

Fázy existencie umeleckého diela:

Zdroj – podnet, príprava – koncepcia, projekcia – konštrukcia, realizácia – materializácia, rezponzia – reflexia. (Kulka, 2008, s.25)

V spojitosti s výtvarným dielom môžeme hovoriť o znakoch. Zachytáva súbor viacerých znakov, ktoré tvoria jeden celok.

Každé výtvarné dielo sa skladá zo znakov. Znak je zmyslovo vnímaný predmet, odkazujúci toho, kto ho vníma, na iný predmet. (Gero, 1989, s.37)

1.2 Výtvarné umenie

Výtvarné umenie možno označiť za nadčasové, pretože neplynie v čase (ako napríklad hudobná skladba) a tak je vnímavému návštevníkovi poskytnutý dostatok času na to, aby si vnímané dielo pozrel, popremýšľal nad ním, verbálne vyjadril svoj názor a postoj, poprípade si vypočul aj odborné vyjadrenie. Mimo kultúrnej inštitúcie môže naďalej pracovať s reprodukciami, fotokópiami umeleckého diela.

Výtvarné umenie odhaľuje pramene duchovného života ľudí. Odhaľuje priamu súvislosť hmotného a duchovného. (Thiry, 1981, s.11)

Ak sa pozrieme do minulosti, zistíme, že umenie malo vždy okrem estetickú a relaxačnú aj funkciu poznávaciu. Súčasnú výtvarné umenie ponúka širokú škálu technológií, je multimediálne.

V školách sa však používajú prevažne médiá ako maľba a kresba, aj to bez porozumenia prvkov výtvarného jazyka. (Pondelíková, 2009, s.8).

Je veľmi dôležité zoznamovať s výtvarným umením už deti v období predprimárnej a primárnej edukácie, aby sa naučili poznať a vnímať výtvarný jazyk, čo ich môže neskôr ovplyvniť aj pri vlastnom výtvarnom vyjadrení sa a celkovom vzťahu k výtvarnému umeniu vôbec.

Každé výtvarné dielo sa skladá zo zobrazenia, názvu a interpretácie. Výtvarné zobrazenie pozostáva z prvkov, ktoré nazývame výtvarný jazyk.

Základné prvky a zložky reči výtvarných umení sa dajú z psychologického hľadiska zhrnúť do nasledujúcich kategórií: bod, línia, plocha, objem, farba, tvar, teleso, priestor, svetlo, tieň, kompozícia. (Kulka, 2008, s.245)

Všetky tieto prvky dotvárajú umelecké dielo do konečnej finálnej podoby, ktoré je následne prezentované vnímavému percipientovi napríklad v kultúrnej inštitúcii, ktorá je zameraná na sprostredkovanie výtvarných umeleckých diel.

2 SPROSTREDKOVANIE VÝTVARNÉHO DIELA

Výtvarné umelecké diela z rôznych oblastí výtvarného umenia sú tvorené rôznymi umelcami. Každé dielo predstavuje a odráža osobnosť svojho autora, jeho pohľad na svet, zážitky, predstavy, postoje, emócie. Cez výtvarné dielo sa otvára a prezentuje svetu. Tak ako umelci sú svojou tvorbou jedineční a neopakovateľní, podobne to môžeme vnímať i z pohľadu človeka vnímajúceho umelecké dielo.

Ľudia majú rôzne názory, myšlienky a pocity jedinečné, neopakovateľné a preto i vnímanie umeleckého diela je u každého z nás individuálne.

Každé umelecké dielo závisí na materiálnej existencii, bez nej ho síce môžeme podržať v pamäti, nemôžeme ho však sprostredkovať inému človeku. (Kulka, 1990, s.387)

2.1 Procesy percepcie a recepcie

Proces *spoznávanía* umeleckého diela prebieha na úrovni **percepcie** – vnímania. (Gero, 2000, s.6).

Samotnému vnímaniu predchádza veľa faktorov. Jedným z nich je samotná príprava pedagóga a výber, naplánovanie a organizačná príprava a tiež rozhovor so žiakmi o tom, čo navštívia, na čo môžu zamerať pozornosť. Pri realizácii podujatia navodením správnej atmosféry a naladením sa, môže dôjsť k aktívnejšiemu vnímaniu umeleckého diela.

Vnímanie umeleckého diela je druhom estetického vnímania. Vnímaním obecné rozumieme odrážanie vonkajšej alebo vnútornej reality v mozgu prostredníctvom zmyslových orgánov. (Kulka, 2008, s.355)

Ďalším procesom sprostredkovania je proces **recepcie**.

Porozumenie súvisí s procesom recepcie – prijímania. Recepcia predpokladá percepciu na dielo. Prijat', osvojiť si dielo, porozumieť mu, je cieľom výtvarného vzdelávania. (Gero, 2000, s.6)

Prijat' niečo, znamená zvnútorniť si to natoľko, že sa to stane našou súčasťou. K tomu, aby sme sčasti rozumeli, o čo ide umelcovi pri sprostredkovaní jeho diela, poznali základné prvky výtvarného jazyka, poprípade sa s nimi postupne oboznamovať, čo nám bude neskôr odkrývať aj viac, ako na prvý pohľad vidíme.

Dekódovanie predstavuje prechod od vnímaného obrazu k ich významu a zmyslu. Klúčom k dekodovaniu je teda predpoklad pochopenia diela. Je fázou estetického vnímania umeleckého diela. Dekódovaním umeleckého diela rozumieme postupný prechod vnímateľa od nultého sémantického plánu k plánu prvému, druhému, prípadne k plánom vyšším. (Kulka, 1990, s.391)

Priamu súvislosť s dekodovaním má interpretácia, kde sa mnohé prvky výtvarného jazyka menia do verbálnej podoby a pre návštevníka, žiaka, prichádza k objasneniu niektorých veľmi podstatných súvislostí.

2.2 Interpretácia

Sprostredkovanie umeleckého diela je neodmysliteľne späté s interpretáciou.

Psychickým prostriedkom porozumenia je *interpretácia*. Bez nej by oveľa ťažšie prichádzalo k dekodovaniu informácie o umeleckom diele, čiže je možné, že by ani k dekodovaniu diela ani nedošlo. Samotné umelecké dielo by zostalo akoby vzdialené aktívnemu vnímateľovi, najmä v prípadoch, kedy je interpretácia dôležitá.

Definícia interpretácie

Interpretácia (z lat. interpretatio = výklad, vysvetlenie) môže byť všeobecne výklad, vysvetlenie, forma realizácie.

Výtvarné umenie a jeho artefakty prichádzajú do kontaktu aj s ľuďmi, ktorí sa nie vedome a cielene zaoberajú umením. V mnohých prípadoch až v neskoršom veku.

V práci sa snažím poukázať, že je dôležité, aby si žiaci cestu k výtvarnému dielu a k umeniu vôbec našli čím skôr a práve cez kultúrnu inštitúciu.

Po navodení vhodnej a pokojnej atmosféry v kultúrnej inštitúcii, človek disponujúci potrebnými vedomosťami, znalosťami, sa stáva sprievodcom, ktorý je verbálne schopný prezentovať výtvarné dielo, ovláda výtvarný jazyk, motív, obdobie vzniku diela, zmysel a poslanie, atď. Prebieha proces *komunikácie*.

Zastávam názor, podľa Zelinu, že na rozhovor sa treba dobre pripraviť. Bezprostredná **príprava** obsahuje:

- plán rozhovoru – čo je obsahom rozhovoru, ako ho budeme viesť, aké otázky budeme klásť, presne si vytýčime ciele
- poznanie osoby, s akým typom robíme rozhovor, extrovert, introvert, atď.
- čas a miesto rozhovoru – na rozhovor si treba nájsť dostatok času, aby sme neboli nikým a ničím rušení.

K **metódam** výtvarnej interpretácie patrí: *kópia umeleckého diela, analytické skice, voľné napodobenie, pokusy o zámernú zmenu, posun, paralelu, interferenciu, dotváranie, ozvlášťňovanie, parafráza, koláž, proláž, antikoláž, zmizíky, fotomontáž, asanbláž, fotomontáž, kolorovaná koláž, akumulácia, frotáž, dekoláž, muchláž, fotozáznam, performance, videozáznam, scénické aranžovanie, vizuálna interpretácia, body art, environment.* (Pondelíková, 2009, s.10)

Verbálny výklad o umeleckom diele by nám mal pomôcť zorientovať sa a prelomiť bariéru nevedomosti a neporozumenia. K tomu je potrebná príjemná atmosféra, ktorú sa spoločne snažíme vytvoriť. Samotnú realizáciu interpretácie by mal viesť človek, výtvarný pedagóg s odbornými komunikačnými schopnosťami. Takýmto je v prípade návštevy kultúrnej inštitúcie galerijný pedagóg, čo vo významnej miere prispieva, za aktívnej spolupráce výtvarného pedagóga, k zdarnému priebehu celého projektu.

Algoritmus interpretácie:

- Demonštrácia o diele
- Základné údaje o diele
- Identifikácia stavebných prvkov diela
- Tvarová analýza diela
- Farebná a svetelná analýza diela
- Povrchová analýza diela
- Analýza kompozičných prejavov
- Tradícia v tematickej nadväznosti
- Miesto diela v autorovej tvorbe
- Miesto autora v dejinách umenia
- Určenosť diela
- Sumarizácia (Gero, 2004, s.82)

2.3 Výtvarný prejav žiaka mladšieho školského veku

Žiaci v mladšom školskom veku sa podľa J. Piageta nachádzajú v štádiu konkrétnych operácií z hľadiska kognitívneho vývoja. Detské myslenie zaznamenáva veľký pokrok, uplatňuje sa decentralizácia, egocentrizmus ustupuje do úzadia, príznačné v tomto veku je aj zoskupovanie a radenie.

V nadväznosti na Piagetove štyri štádiá vývoja myslenia možno tak rozlíšiť *štyri obdobia vývoja detskej kresby*.

- Obdobie čmáraníc (do 2 roku veku dieťaťa)
- Obdobie spontánnej detskej kresby (od 2 do 7, respektíve 8 rokov veku dieťaťa)
- Obdobie obratu k napodobňovaniu optickej podoby (do 11, res. 10 roku veku)
- Obdobie straty záujmu o výtvarný prejav (od 11, resp. 12 rokov veku)

(Šupšáková, 2000, s.19)

Obdobie mladšieho školského veku sa tiež nazýva „*zlatým obdobím detskej kresby*“. Je schopné zobrazovať realitu, ale zároveň si vyberá námety aj zo svojej fantázie. Na zdokonaľovanie techniky kreslenia má vplyv aj proces písania a výtvarná výchova v škole. Kresba je v období zrakového vnemu, to znamená, že dieťa sa snaží zobrazovať videnu skutočnosť. (Valachová, 2005, s.51)

Koncom tohto obdobia môže dochádzať k postupnej strate záujmu o výtvarné vyjadrenie sa. Tomu sa dá predchádzať rôznymi zaujímavými nápadmi, ktorými môžeme prebudiť v žiakoch strácajúci sa záujem. Žiakov by možno zaujal dizajn v oblasti módy, áut, s využitím digitálnych technológií, rôzne animácie, tvorba foto shopu, komixu, žiackeho idolu, atď.

Detský výtvarný prejav je determinovaný viacerými faktormi. Patria sem: kultúra, prostredie, vývinové danosti dieťaťa, talent a nadanie (Valachová, 2009, s.36)

Detská výtvarná tvorba

-Zahŕňa kreatívne objavovanie a vlastnú reflexiu

-Formuje správne návyky, koncentráciu a formovanie sebadisciplíny

-Ukazovateľ emocionálneho a intelektuálneho potenciálu v ontogenéze dieťaťa

-Poznávanie vlastnej a cudzej kultúry

-Priestor pre aktívnu a zmysluplnú prácu (Šupšáková, 2000, s.111)

2.4 Kultúrne inštitúcie

V našej spoločnosti sa s umením akéhokoľvek druhu stretávame prostredníctvom kultúrnych inštitúcií, alebo kultúrnych podujatí, ktoré sú pre verejnosť sprístupnené a rôznymi spôsobmi medializované. Kultúrne inštitúcie a podujatia nám prezentujú pohľad do minulosti a spájajú minulosť prostredníctvom rôznych artefaktov so súčasnosťou.

Pozornosť zameriavam na také inštitúcie, ktorých predmetom záujmu je výtvarné umenie a jeho prezentácia verejnosti cez reklamu, informačné letáky, médiá, atď. Medzi takéto inštitúcie bezpochyby patrí Galéria mesta Bratislavy (GMB), Slovenská národná galéria (SNG), Dom umenia pre deti – Bibiana, z podujatí Bienále ilustrácií, atď.

Galéria mesta Bratislavy (GMB) je po SNG druhou najväčšou umeleckou zbierkou na území hlavného mesta Slovenskej republiky. Jej sídlom je Mirbachov palác, ale stále expozície má aj v Primaciálnom paláci a v Pálffyho paláci. (Vzdelávacie programy 2013)

Galéria je verejná, zbierková a prezentačná kultúrna inštitúcia – typ múzea, ktorá sa špecializuje na výtvarné a vizuálne umenie. Tiež kultúrna (štátna, mestská, súkromná ai.) inštitúcia, ktorá si netvorí vlastné zbierky a venuje sa výtvarnej (prípadne komerčnej) činnosti. (Sokolová, 2000, s.115)

GMB má bohatú ponuku rôznych vzdelávacích programov, ktoré môžu mať formu: *aktivizujúcich komentovaných prehliadok, animácií, tvorivých dielní nadväzujúcich na komentovanú prehliadku, programov pre rodiny, atď.*

Niektoré z programov sú zamerané na školy, ďalšie na rodinu, verejnosť, pedagógov. Ich cieľom je sprostredkovať poznanie výtvarného umenia a zážitok zo stretnutia s ním deťom, mladým ľudom, rodinám, priblížiť *umenie ako dôležitú oblasť ľudskej činnosti.*

V práci som sa zamerala na **animačné programy** (krátke tvorivé aktivity približujúce pochopenie diela) a **tvorivé dielne nadväzujúce na komentovanú prehliadku.**

Tvorivé dielne rozvíjajú predstavivosť a výtvarné zručnosti, zameriavajú sa na sprostredkovanie umenia cez vlastný zážitok podporujú ich zvedavosť a aktívne vnímanie umeleckých diel. Pre pedagógov pravidelne pripravujú metodické stretnutia k aktuálnym výstavám spojených s odborným kurátorským výkladom a prezentáciou možností zhodnotenia témy výstavy v rámci učebných osnov. (Vzdelávacie programy 2011)

Galéria zbiera a ochraňuje najvýznamnejšie kultúrne hodnoty – diela výtvarného umenia. Vďaka vizuálnemu vnímaniu sa kultivujú rôzne funkcie vedomia človeka – chápanie, predstavivosť, fantázia, inšpirácia, myslenie, poznávanie, cítenie, snaženie, atď. Ony potom zohrávajú nezastupiteľnú úlohu pri formovaní racionálnej, senzibilnej, a intelektuálnej stránky ľudskej osobnosti, predovšetkým v detskom a mladom veku.

V tomto zmysle sa funkcia galérie podstatne odlišuje od všetkých iných vzdelávacích foriem. Vychádza totiž zo svojich vlastných zdrojov a podmienok. (Naša škola, 2000/2001, s.34)

2.5 Galerijná edukácia

Galerijná pedagogika

Náplňou *Galerijnej pedagogiky* je vzdelávanie prostredníctvom originálu výtvarného diela a jeho interpretovanie rôznym vekovým kategóriám. Na jeho činnosti a podieľajú galerijní pedagógovia, historici umenia, výtvarníci a výtvarní pedagógovia.

Ciele vzdelávacích programov

-sprostredkovať poznanie výtvarného umenia a zážitok zo stretnutia s ním deťom, mladým ľudom a rodinám

-rozvíjať tvorivé myslenie a zručnosti detí a mládeže

-priblížiť umenie ako dôležitú a potrebnú oblasť ľudskej činnosti

(Vzdelávacie programy mesta Bratislavy, 2013)

Galerijná didaktika

Didaktika je pedagogickou disciplínou, ktorej predmetom skúmania je vyučovací proces ako jednota činnosti učiteľa – vyučovania a činnosti učiacich sa – žiakov, študentov – učenia sa. (Turek, 2008, s.17).

V prípade *galerijnej didaktiky* je potrebné, aby pedagóg okrem teoretických poznatkov vedel aj ako žiakom **priblížiť výtvarné dielo.**

Z hľadiska typu poznatkov a zdrojov poznania by sme mohli využiť *metódy pozorovania*, (prehliadka, výklad, beseda, rozhovor, kladenie otázok, rozprávanie príbehu); *metódy animácie* (*interdisciplinárne prepojenie dvoch umení a to výtvarného a dramatického*); *metódy samostatnej práce žiakov – parafráza* (voľné spracovanie a obmena cudzej predlohy), voľné spracovanie cudzích myšlienok novým spôsobom. Nemôžeme zabudnúť ani na ďalšie dôležité aspekty sprostredkovania ako sú: *atmosféra, komunikácia, hodnotenie*. S pojmom hodnotenia sa stretávame takmer pri každej činnosti. Každá činnosť, ktorej sa človek stane účastníkom, by sa mala končiť hodnotením. Hodnotenie by pre žiaka malo byť motiváciou, ktorá vedie k sebazdokonaľovaniu, ale i k poznaniu svojich nedostatkov a k snahe o ich odstránenie.

Vo výtvarnej výchove hodnotíme

- hrubé spracovanie námetu, alebo štúdie
- finálny produkt, výtvarnú aktivitu, výtvarnú činnosť v procese tvorby
- výtvarnú (kritickú) analýzu vlastnej alebo inej výtvarnej tvorby
- vlastné hodnotenie tvorcu (sebahodnotenie), portfólio žiakovej práce
- J. Slavík (1994) vyšpecifikoval kritériá hodnotenia výtvarného produktu :
celkový dojem z výtvarnej práce, originalita, obsah, formát, kompozícia, technika, farebnosť, lineárna kresba, modelácia, ornament, funkčnosť

2.6 Výtvarná výchova na 1. stupni základnej školy

Predmet výtvarná výchova je zaradený v Štátnom vzdelávacom programe do vzdelávacej oblasti UMENIE A KULTÚRA spolu s hudobnou výchovou.

Výtvarná výchova patrí medzi esteticko – výchovné predmety, ktoré učia deti osvojovať si skutočnosť metódami umenia a ktoré kultivujú, rozvíjajú najmä afektívnu zložku osobnosti v porovnaní s predmetmi, ktoré odvodzujú vzdelávacie metódy od vedeckého procesu poznania a sú zamerané prevažne na kognitívnu osobnostnú zložku. (Šupšáková, 1998, s.16)

Cieľom výtvarnej výchovy je byť spôsobilý verbálne i výtvarne sa vyjadriť, vytvárať pozitívny vzťah k výtvarnému umeniu, spoznávať rôzne výtvarné techniky a výtvarný jazyk a aktívne ich využívať, navštevovať miesta zamerané na výtvarné umenie, prostredníctvom neho obohacovať svoje vnímanie a poznanie.

V **obsahu výtvarnej výchovy** na 1. stupni základnej školy je zahrnutá *reflexia diel výtvarného umenia, dizajnu, architektúry, filmu a videa*. Porozumením jazyka a vyjadrovacích prostriedkov vizuálnych umení, vychováva zo žiaka gramotného vnímateľa a používateľa vizuálnej kultúry. To ho jednak pripravuje na plnohodnotný život v prostredí, v ktorom vizuálne znaky a komunikácia hrajú dôležitú a stále rastúcu úlohu, jednak umožňuje jeho začlenenie do našej kultúrnej tradície, v ktorej zobrazenie predstavuje objavovanie nových pohľadov na svet. (ISCED 1, 2008)

Osnovy výtvarnej výchovy okrem toho podporujú *medzipredmetové väzby*, interdisciplinárnosť vyučovania, pri zachovaní špecifického spôsobu vyučovania, pri zachovaní špecifického poznávania sveta prostredníctvom výtvarnej výchovy.

Obsah predmetu rešpektuje štruktúru usporiadanú do sústavy edukačných tém zaradených podľa metodických radov, tvoriac tak otvorený a dynamický systém, ktorého náročnosť je podmienená a vekovými vývinovými možnosťami žiakov. (Šupšáková, 2009, s.172) Jednotlivé *edukačné témy* podľa ročníkov sú zaradené do metodického radu s názvom podnety výtvarného umenia, (výtvarné) činnosti inšpirované dejinami umenia

Učebné osnovy výtvarnej výchovy pre 4. ročník základnej školy, zastrešujú aj edukačné témy ako: film a videá, podnety fotografie, podnety hudby, podnety architektúry, elektronické médiá, *galéria v škole a škola v galérii*, tradícia a identita, (kultúrna krajina).

3 CIELE OPS

Zámerom projektu je vnímanie výtvarného umenia u žiakov mladšieho školského veku, využitie možnosti ovplyvnenia žiakov výtvarným umením a následné prepojenie s niektorými vyučovacími predmetmi.

Cieľom je:

- sprostredkovať výtvarné umenie žiakom 1. stupňa základnej školy prostredníctvom Galérie mesta Bratislavy
- aktívne vnímať sprostredkované výtvarné umenie v kultúrnej inštitúcii
- využiť poznatky a dojmy v edukačnom procese

Východiská:

- vnímať výtvarné umelecké diela
- prejaviť spôsobilosť verbálne vyjadriť svoj názor na dielo
- poznávať prostredníctvom diela okolitý svet
- uplatniť tvorivosť

Problém

- *Aké sú možnosti využitia sprostredkovaného výtvarného umenia cez kultúrnu inštitúciu v podmienkach vyučovacieho procesu?*
- *Ako sa dá využiť metóda sprostredkovania vo výtvarnej výchove?*
- *Aký má vplyv sprostredkované umenie na poznatkový systém žiakov?*
- *V ktorých vyučovacích predmetoch môžeme nájsť prepojenie s výtvarným umením prostredníctvom galérie?*

Získané poznatky by mohli byť inšpiráciou pre pedagógov výtvarnej výchovy, ale aj pre pedagógov vyučujúcich ďalšie predmety v rámci (nielen) primárneho vzdelávania. Projekt s názvom **Umelecké poklady – Secesia** bol realizovaný v priestoroch Galérie mesta Bratislavy a následne vo vyučovacom procese v priestoroch školy. Hlavnou črtou projektu bola *intenzívnosť, dlhodobosť a podrobný zápis.*

3.1 Vzorka a metódy

Projekt absolvovali žiaci štvrtého ročníka základnej školy. Žiakov poznám, bola som ich triednou učiteľkou, okrem iných predmetov som ich učila výtvarnú výchovu, väčšina z nich navštevovala výtvarný krúžok pod mojím vedením. Žiaci boli veľmi vnímaví, absolvovali množstvo projektov, súťaží s výtvarným zameraním, k výtvarnej výchove mali kladný vzťah, zaujímali sa o nové progresívne metódy, boli súťaživí a naklonení všetkému novému.

Tému som si vybrala preto, lebo sa môže vhodne prelínať do ďalších vyučovacích predmetov a môže byť pokračovaním vo výtvarných či iných aktivitách i v ďalších ročníkoch, ako aj obohatením ich osobného života o kvalitný esteticko vzdelávací zážitok.

Metódy využité v projekte:

-**Neštrukturované pozorovanie** – pozorovanie žiakov počas návštevy galérie, ale i počas vyučovacieho procesu

-**Etnografické interview** – pri interview sa zamerať na zaznamenávanie verbálnych výpovedí žiakov v oboch prostrediach

-**Analýza žiackych výtvorov** – pri analýze nachádzať spojitosť so sprostredkovaným umením v rôznych vyučovacích predmetoch.

-Metódy získavania faktov zo subjektívnych výpovedí žiakov

-metódy spracúvania získaných faktov

Kritériá hodnotenia žiackych výtvorov:

-*originalita* – neobvyklé použitie výrazových prostriedkov

-*obsah* – obsažnosť, informovanosť a zrozumiteľnosť výtvorov

-*kompozícia* – rozmiestnenie výrazových prvkov vo formáte, miera harmónie, vyváženosť

-*lineárna kresba* – obrysové vyjadrenie tvaru, schopnosť tvarovej abstrakcie aštylizácie

-*farebnosť* – kvalita výberu a použitie farieb, schopnosť ich harmonizácie a kontrastovania v súlade so zámerom farebného vyjadrenia, citlivosť pri rozlišovaní farebných odtieňov

3.2 Organizácia a priebeh aktivít

Motivácia

- Je výtvarné umenie nudné, alebo inšpiratívne?
- Dokáže umelecké dielo vytvoriť každý, alebo nie?
- Je tvorivosť výsadou umelcov, alebo sa skrýva v každom z nás?
- Sú galérie užitočné, alebo zbytočné?

Vykročme teda spoločne. Práve galérie sú inštitúcie, ktoré získavajú, vystavujú, skúmajú a sprostredkujú umelecké diela širokej verejnosti.

Rozvoj kompetencií žiaka

Sociálne kompetencie (spôsobilosti)

- Žiak sa vyjadruje súvisle, výstižne a kultivovane písomnou aj ústnou formou.
- Žiak dokáže určitý čas sústredene načúvať, náležite reagovať, používať vhodné argumenty a vyjadriť svoj názor.

Kompetencia (spôsobilosť) učiť sa učiť sa

- Žiak vyberá a hodnotí získané informácie, spracováva ich a využíva vo svojom učení a v iných činnostiach.
- Žiak si uvedomuje význam umenia a kultúrnej komunikácie vo svojom živote.
- Žiak si cení a rešpektuje kultúrno – historické dedičstvo a ľudové tradície.

Operacionalizácia

Projekt bol realizovaný prostredníctvom aktivít, ktorých sa žiaci priamo zúčastnili.

1. časť realizovaná v priestoroch galérie

- prehliadka výstavy spojená s výkladom a rozhovorom so žiakmi
 - výtvarná tvorba v priestoroch tvorivých dielní GMB
2. časť realizovaná v priestoroch základnej školy
- vyučovací hodina výtvarná výchova
 - vyučovací hodina etická výchova
 - motivačno – hodnotiaci rozhovor

3.3 Aktivity v Galérii mesta Bratislavy

Projekt s názvom **Umelecké poklady SECESIA** vychádza z realizovanej výstavy v Galérii mesta Bratislavy s rovnomeným názvom. Výstava prezentuje secesiu ako medzinárodný výtvarný sloh, ktorý na konci 19. a začiatkom 20. storočia ovládol nielen maľbu, sochárstvo a architektúru, ale dokonca aj životný štýl. Secesio latinsky znamená oddeliť. Secesní umelci sa chceli dištancovať od konzervatívneho akademického umenia a historizmu.

Výstava bola zameraná na obrazy, kresby, litografie a sochy. Bola sondou, ktorá chcela ukázať všetky tri hlavné secesné smery:

- naturalisticko impresionistický (František Kupka, Martin Benka)
- symbolistický (Ladislav Medňanský)
- ornamentálne dekoratívny (Alfons Mucha)

Samotným aktivitám predchádzal **zoznamovací rozhovor** o výstave, ktorú mali navštíviť. Žiaci sa dozvedeli, že okrem SNG, ktorú sme už spoločne navštívili, sa v našom meste nachádza aj niekoľko ďalších kultúrnych inštitúcií. Jednou z nich a zároveň druhou najväčšou je práve Galéria mesta Bratislavy. Niektorí to považovali za výlet, iní žiaci mali konkrétne predstavy a vedomosti o tom, čo nás v galérii čaká. Cstou do galérie emotívnym spôsobom prezentovali medzi sebou svoje očakávania.

„Viem, že v galérii sa vystavujú obrazy. Aj ja chcem byť maliarkou, keď budem dospelá.“ (Lenka Ku).

Predstavila som im tému, oboznámila ich, čo na výstave uvidia, čo si môžu všímať, že je vytvorená z diel, ktoré zachytávajú iné obdobie, obdobie minulých rokov.

Žiaci sa dozvedeli aj o histórii a súčasnosti galérie, ktorú mali navštíviť, aj to, ako sa v kultúrnej inštitúcii správať, že artefaktov sa nemožno dotýkať. Nielen preto, aby nedošlo k ich poškodeniu, ale aj preto, že s odstupom ich môžeme lepšie vnímať.

Prehliadka výstavy Umelecké poklady SECESIA s výkladom.

Výklad galerijnej pedagogičky a autorky práce, inšpirovaný metodickým stretnutím pre pedagógov k menovanej výstave.

V priestoroch galérie sme žiakov privítali a zaželali im príjemný estetický zážitok. V jednotlivých oddeleniach si vypočuli sprievodné slovo k vystavovaným umeleckým dielam. So žiakmi sme viedli rozhovor o umení, čo k nemu patrí, čo ovplyvňuje naše vnímanie umeleckého diela. Či vedia definovať, čo je v umení staré, nové, moderné. Či staré môže byť zároveň moderné a či a ako umenie zasahuje do nášho života.

„Podľa mňa, keď je niečo nové, tak je to moderné.“ (Samko Ba).

„Umenie môže robiť život krajším.“ (Viki Va). *„Ako? Môžeš nám to vysvetliť?“* „No, tak, keď mám v izbe pekný obraz, celá izba je krajšia a ja som v tej izbe rada a je mi tam dobre.“

Každý z nás už niekedy videl originál obrazu, alebo sochy v galérii, múzeu, alebo napríklad v kostole. Niektoré na nás zapôsobili viac, iné menej, niektoré si už možno ani nepamätáme. Zjednodušene sa dá povedať, že galérie sú akési domy, kde diela bývajú a kam je možné prísť ich navštíviť, pozerat' sa na ne a objavovat' ich jedinečné príbehy. Môžu nám prezradiť veľa zaujímavého nielen o ich autorovi, ale aj o dobe v ktorej vznikly a často krát aj o nás samých.

Nachádzame sa v priestoroch galérie, o ktorej sme si už hovorili v škole. Sú tu sústredené diela, ktoré sa podarilo autorovi výstavy získať zo súkromných zbierok. „Čo je súkromná zbierka?“ (Reagujem na odpovede žiakov). Takto sa podarilo získať dve desiatky Muchových diel. Spolu s nimi tu nájdeme aj obrazy ďalších slovenských a českých výtvarníkov očarených a inšpirovaných secesiou. Táto výstava je už sedemnástym projektom tenistu (J. Kukul je bývalý tenista), ktorý si medzi turnajmi vo svete kultúrou dobíjal batérie. (J. Kukul bol autorom projektu a manažérom výstavy). My si najskôr povieme niečo o secesii, ako o umeleckom štýle, aby ste si mohli v priebehu prehliadky a výkladu všimnúť jeho charakteristické znaky. Budeme sa o všetkom, čo by vás mohlo zaujímať, rozprávať.

Secesná linka je plynule sa vlniaca krivka, ktorá v divákovi vyvoláva dojem nenásilného pohybu na ploche. Jednotvárnosť je vyrovnaná farebnosťou. Za hlavné znaky secesného slohu sa považuje **ornamentálnosť a záľuba v neobyčajných farbách a estetickom využití rôznych materiálov**. Secesia odmieta pravidlo rovnej čiary a pravého uhla. Dáva **prednosť vlnovke**, ktorá vyvoláva pocit vzdušnej ľahkosti a pôvabu. Ústredným znakom je **štylizácia**, secesia sa snaží prekonať tematiku historických slohov a obracia sa priamo k **prírodným tvarom**. (Spojitosť s prírodovedou). Prírodné motívy, najmä kvety, sa ocitli v nenahraditeľnej úlohe skla, keramiky, striebra, textile, ale i nábytku. Ťažiskovou témou je **téma ženy**, ako nositeľky vysokých duchovných hodnôt, jej vlasy sú typickým prvkom secesie.

V rôznych krajinách Európy mala rozličné názvy – Modern style v Anglicku, Art Nouveau vo Francúzsku a v Belgicku, Jugendstil v Nemecku, Wiener Secession v Rakúsku, Liberty v Taliansku. Mala tiež významný vplyv na umelcov v Čechách a na Slovensku.

Práce Ladislava Medňanského a Františka Kupku sú tu po prvý krát vystavené spoločne. Najväčší priestor je na výstave venovaný zakladateľovi secesie Alfonsovi Muchovi. Jeho umenie očarilo tisíce ľudí na celom svete a iste očarí aj vás. Alfons Mucha a František Kupka sú najslávnejší secesní českí výtvarní umelci. Obaja vytvorili svoje najslávnejšie diela v Paríži. Mucha sa ale do Čiech často vracal. Výstava prezentuje jeho diela nielen z parížskeho obdobia, ale i tie, ktoré vytvoril v USA a v Čechách.

Alfons Mucha

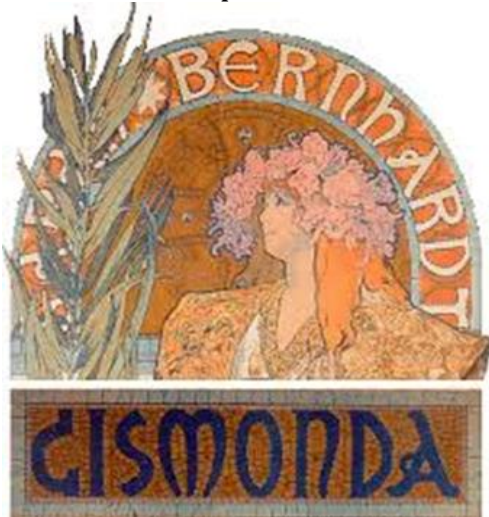
Rodák z moravských Ivančíc, ktorý po neúspešnom prijatí na pražskú Akadémiu odišiel do Viedne k firme, ktorá vyrábala divadelné dekorácie. Neskôr, po strate práce, sa ocitol v Mníchove a o dva roky na to v Paríži. Až tu sa stal svetovo uznávaným umelcom. Nič však nedostal na zlatom podnose (nutnosť pripomenúť vytrvalosť, ktorá napriek prvotným ťažkostiam je predpokladom úspechu). Začal ako ilustrátor, čo mu ledva stačilo na živobytie. Všetko sa zmenilo úplne náhodnou zákazkou na plagáty Sarah Bernhardtovej, slávnej herečky, pre divadelné predstavenie hry **Gismonda**. O jeho vzniku kolujú celé legendy. Keď počas pobytu v Paríži trčal v tlačiarni, prišiel za ním tlačiar, že mu volala herečka Sarah Bernhardtová, že potrebuje plagát ku stej repríze

svojej divadelnej hry Gismonda, ale že ho potrebuje už na Nový rok. Nikto iný nebol tesne pred sviatkami po ruke a tak zákazku dostal takmer neznámy Mucha. Pri pohľade na hotový plagát bol vydavateľ zdesený. Ved' s týmto ma Sarah vyhodí! Tlačiar sa zdesil, čo mu to ten Čech priniesol a nechcel to herečke ani ukázať. Natrpezlivá hviezda však chcela plagát hneď vidieť a tak jej ho s hrôzou priniesol. Slávna herečka nevedela od neho oči odtrhnúť a Muchu zasypala chválou. Pracoval s ňou potom ďalších šesť rokov až do odchodu do Ameriky. Začal sa podieľať aj na dekoráciach, ba vyrábal pre ňu aj šperky.

Kto vie, ako by sa ďalej odvíjal Muchov život, keby si boli chceli viacerí umelci prácou kaziť vianočné sviatky. A Paríž bol očarený. Tento plagát zahájil éru „Mucha štýlu“ a zákazky sa Muchovi začali hrnúť. Je to dôkaz toho, že šťastie sa prikloní vždy k tým, čo vedia a okrem nezbytného talentu sú vytrvalí, ctíziadostiví a pracovití (prepojenie na etickú výchovu).

A tu sa posadíme.

Nachádzame sa pred obrazom, o ktorom ste veľa počuli (Gismonda).

Obrázok 1 Gismonda

Obrázok 2 Spevácke združenie moravských učiteľov

Prameň: archív autora

„Vidíte na ňom znaky secesie? Chcel by si niekto vyskúšať, ako by sa cítil, keby sa na chvíľu stal jeho súčasťou?“ (Žiačka odekorovaná tilovou drapériou a živou vetvičkou).

„Ako si sa cítila?“ „Bolo to zaujímavé, všetci na mňa pozerali.“ (Viki Va)

Na ďalších dielach si všímame okrem klasických znakov secesie aj iné. Mucha rád maľoval výjavy zo života ľudí, rôzne životné udalosti. Na tomto obraze vidíme dožinky. Že dožinky sú oslavou úrody, už vieme. (Prepojenie na vlastivedu). Pre tento obraz budú teda typické klasy, kvety a ľudový odev. Na vedľajšom nachádzame ten istý prvok. Obraz má názov **Spevácke združenie moravských učiteľov**. „Ako sa volá tento prvok, čo máme na mysli?“ „Je to kroj, máme podobné v Lúčke, že Samko?“ (Sabína Še). Žiaci takto spontánne zareagovali, pretože sú členmi detského folklórneho súboru Lúčka. (Prepojenie na regionálnu výchovu). „Výborne, tak si jeden takýto teraz vyskúšajte. Stáli by ste radi Muchovi ako model?“ „Jasné, aspoň by som si zarobil a ešte by som sa aj niečo naučil.“ (Samko Si)

Žena s kvetmi, kde sa snúbi krása ženy s čarom prírody v dokonalom súlade.

Obrázok 3 **Žena s kvetmi**

Obrázok 4 **Návrh na plagát**

Prameň: archív autora

Finálny návrh na plagát výstavy v Salon des Cent. Toto dielo je považované za mimoriadnu ukážku kresliarskeho umenia maestra. Zamyslená mladá dievčina s výraznými slovanskými rysmi, s čelenkou zo sedmokrások a v ruke drží plátno s nakresleným srdcom a tromi kruhmi. A ako na mnohých iných plagátoch, aj tu sú dekoratívne rozprestreté zlaté vlasy.

Pero a prvosienska.

Prechádzame galériou, pri niektorých dielach pobudneme dlhšie. **Štyri ročné obdobia**, ďalšie mimoriadne pôsobivé dielo maestra, s ktorým ste sa mohli stretnúť v rôznych prevedeniach napríklad v kalendároch, alebo na rôznych dekoratívnych predmetoch. Hoci bol Mucha uznávaným maliarom secesného obdobia, preslávil sa aj ako dizajnér. Okrem plagátov, vinet, obalov na sušienky a čokolády maľoval návrhy jedálnych lístkov, navrhoval známky, bankovky, šperky. Dnes si môžeme užiť reprodukcie jeho obrazov, plagátov, alebo sa stretnúť s jeho tvorbou na užitkových predmetoch ako je sklo, porcelán, odevy, ale aj hračky, puzzle. „Videl už niekto z vás nejaké Muchovo dielo, reprodukciu? Aké? Kde?“

„Ja som videl vo výkladoch, ale nevedel som, že je to Mucha.“ (Alex Gu)

Galéria v blízkom čase plánuje pokračovanie v nadväznosti na súčasnú výstavu, s názvom Legendy svetovej secesie. Okrem ďalších uznávaných umelcov sa Mucha predstaví opäť, tentokrát to budú plagáty. Mucha sa teda vráti. Slovensko mal rád, často sa zdržiaval v Piešťanoch a priazeň obdivovateľov si právom zaslúži.

Obrázok 5 **Štyri ročné obdobia**

Prameň: archív autora

Obrázok 6 **Pero a prvosienska**

Slovanská epopej - súbor dvadstatich monumentálnych obrazov, do ktorých umelec vkladal celý zmysel svojho života, sa po rokoch vrátil do výstavných priestorov v Prahe. Všetky diela tu z rôznych dôvodov nemôžeme vidieť. Môžeme si ich predstaviť v priestoroch školy prostredníctvom komunikačných technológií. (Prepojenie na informatickú výchovu).

Verbálna interpretácia

„Aké sú vaše dojmy z výstavy, čo sa vám páčilo najviac, čo na vás najviac zapôsobilo? Vedel by si definovať prečo?“

„Ja som rád, že som to videl, páčilo sa mi tu úplne všetko.“ (Samko Ba)

„My doma nemáme veľa obrazov, sú drahé, ale rád by som mal, je to pekné.“ (Patrik Ná)

„Ja by som chcela kalendár a potom si budem z neho kresliť, ako na výtvarnej.“ (Saška Va)

„Ja asi ešte raz prídem aj s rodičmi, veľmi pekné to je.“ (Sandra Mi)

„Ja už som taký obraz videl na šálke, čo dostala sestra.“ (Damian Mo)

„Aj ja, na baliacom papieri, bol veľmi pekný, ľúto mi ho bolo zahodiť.“ (Barborka Du)

„Mne sa najviac páčili Štyri ročné obdobia, ani neviem prečo, ale mám rada prírodu.“ (Vaneska Me)

„Mne sa páčilo to oblečenie žien a kroj. Pripomínal ten náš z Lúčky.“ (Sabinka Še)

„Mne sa páčilo, že boli pestré, farebné, mám pri nich dobrý pocit. Nemám rád smutné obrazy, ani by som také doma nechcel.“ (Samko Si)

„To prostredie bolo super, iné ako v škole a fajn, že sme sedeli na zemi.“ (Zašo Va)

Po skončení prehliadky sa presunieme do priestorov tvorivých dielní.

Aktivita v tvorivých dielnach

Edukačná téma: Štylizovaný ornament

Čiastkový cieľ: Reagovať tvorivým spôsobom na podnety výstavy

Tematický rad: bod

Zámer: Využiť fantáziu pri tvorbe ornamentálneho vzoru

Východisko: Vychádzať zo skúseností, poznatkov ako aj z bezprostredného zážitku

Pomôcky: farebné dekoratívne podložky pod dezerty, fixky farebné, fixka zlatá a strieborná, mäkká ceruzka, konárik, vetvička (živá prírodnina)

Priebeh aktivity:

Motivačným rozhovorom sme si pripomenuli, čo sme práve videli na výstave. Znaky secesie, pre ktorú je charakteristická ozdobnosť, dekoratívnosť, špecifická farebnosť s prevahou zlatej a striebornej, ornament s prírodnými prvami, florálny vzor. Žiaci si následne pod odborným dozorom namalujú dekoratívny ornament so zreteľom na vyzdvihnutie znakov secesného umeleckého štýlu.

Vyhodnotenie aktivity

Žiaci si navzájom výtvary odprezentujú. Hodnotia farebnosť, využitie secesných prvkov, nápaditosť, celkový výraz, vlastný prínos (originálnosť)

Niekoľko hodnotiacich výrokov žiakov ku konkrétnym prácam spolužiakov

„Páči sa mi to, sú tam zvláštne konáre.“ (Kristínka Bo)

„Táto práca sa mi zvlášť páči, je veľmi originálna, také kvety som tu nevidel u nikoho.“ (Samko Si)

„Viki to má veľmi pekné, lebo tam má všetko, čo bolo v secesii.“ (Vaneska Me)

„Pekné, originálny nápad mal Alex, pripomína mi to zasnežený strom, ale ešte by som tam niečo dala, aby to bolo plnšie. Mucha to tak robil a páčilo sa mi to.“ (Karin Ko)

Nasledujú otázky, týkajúce sa dojmov z aktivity

„Chcel by si , aby sa aspoň niektoré hodiny výtvarnej výchovy konali v galérii, alebo inej kultúrnej inštitúcii“?

„Čo sa ti najviac páčilo na práci v tvorivých dielňach“?

„Bolo to príjemné, niečo nové, iné prostredie a to, že sme to mali všetko čerstvo v hlave, čo sme videli.“ (Vaneska Me)

„Že sme použili živé vetvičky a tie zaujímavé farebné podložky pod torty, nie len výkres.“ (Karin Ko)

„Mohla by byť výtvarná aj v galérii, ale nechcela by som, aby to ovplyvnilo moju fantáziu. Rada robím podľa seba.“ (Viki Va)

„Ja neviem mne sa páči výtvarná aj v škole, ale aj tu je to dobré, lebo rada kreslím.“ (Sandra Mi)

„Mne sa páčil ten priestor, že je tu veľa miesta a že nesedíme v lavici, ale na zemi.“ (Karin Ko)

V závere som zhodnotila celý priebeh aktivity, snahu pri vlastnej tvorbe, ale i snahu oceniť prácu iného, originálnosť a v neposlednom rade disciplínu. Všetky výtvary som slovné ohodnotila a pochválila. Práce si žiaci odniesli do školy, kde sme nainštalovali tematickú výstavku k projektu.

3.4 Aktivity v priestoroch školy

1.

Vyučovacia hodina: Výtvarná výchova

Vzdelávacia oblasť: Umenie a kultúra

Tematický okruh: Interpretácia secesného umeleckého diela. Secesný dekor, ornament, ženská figúra, prírodný motív

Základný cieľ: Zopakovať so žiakmi znaky secesie, čo priniesla, kto sú jej predstavitelia. Prostredníctvom praktickej tvorivej činnosti si osvojiť základné princípy secesie a jej hlavného predstaviteľa Alfonsa Muchu.

Kognitívne ciele: Poznávať a vedieť pomenovať pôsobenie umeleckých diel, svoj zážitok z nich. Poznať vybrané diela vizuálnej kultúry, reprezentujúce konkrétne štýlové obdobie.

Senzomotorické ciele: Umožniť žiakom rozvíjať a kultivovať vnímanie, predstavivosť a fantáziu, podnecovať ich nápaditosť a tvorivú sebarealizáciu. Formovať gramotnosť žiakov v oblasti vyjadrovania sa výtvarnými prostriedkami prostredníctvom vybraných médií a techník.

Socioefektívne ciele: Formovať kultúrne postoje, názory a hodnotové kritériá; cez zážitok aktívneho vnímania umeleckých diel, uvádzať žiakov do poznávania hodnôt umenia a kultúry.

Inšpirácia umením a mimoumeleckými oblasťami: geometria, rastlinné tvary, dekor

Médiá: skica, štylizovaná kresba, kolorovaná kresba, dekoratívna maľba

Motivačný proces: Originál je niečo jedinečné, čo sa neopakuje, je to dielo, ktoré vytvoril sám umelec. Z niektorých umeleckých diel sa zhotovujú kópie, alebo môžeme nájsť ich reprodukcie v knihách, encyklopédiách, na internete.

Téma: Dokresli (doplň) podľa vlastnej fantázie časť reprodukcie (xerokópie) výtvarného diela. V závere porovnaj s predlohou.

Pomôcky: xerokópia originálu od Alfonsa Muchu, mäkká ceruzka, fixky, pastelky, temperové farby, lepidlo, rys formát A4

Expozičný proces: Žiaci boli oboznámení s cieľmi hodiny, s odporučenými postupmi, technikami. Mali na výber akú časť kópie použijú, akou technikou ju dorobia, aký podklad použijú, či práca bude čierno biela, alebo kolorovaná.

Tvorivý proces: Počas samostatnej práce som žiakov povzbudzovala, prípadne poskytla individuálnu pomoc, či radu.

Proces hodnotenia: Práce si žiaci vzájomne hodnotili. Bolo zaujímavé počuť, aký pokrok urobili i v spôsobe hodnotenia, kam sa posunula použitá terminológia, čo sa stalo pre nich v hodnotení prioritné.

Nasledovala ukážka niektorých žiackých prác.

Poznámka:

Žiaci nevedeli, komu práca patrí, kto je autorom prezentovaného výtvoru. Hodnotiaci sa mal prácu okomentovať, prípadne uhádnuť meno autora podľa charakteristických rysov jeho výtvarného prejavu, alebo typu osobnosti.

„Celá žltá? Nesedí mi to tam, aj ten kvet nie je veľmi dobre dokreslený, vyzerá skôr ako ozubené koleso a to sa veľmi k secesii nehodí.“ (Samko Si)

„Mne by tá žltá tam nevadila, secesia bola farebná, len keby dala aj do tej vrchnej časti žltú, tam by sa to hodilo.“ (Lenka Ku)

„Je tam veľa kvetov, to je pekné, aj Mucha ich všade kreslil, len mohli byť výraznejšie.“ (Viki Va)

„Ten veľký kvet je nedokreslený, to nie je dobré, je potom vidieť, kde je to nadpojené, nie je tá linka plynulá.“ (Samko Ba)

„Mne sa tam tie kvety tiež páčia a sú aj pekne čisto nakreslené. To bude asi Sandra, tá kreslí také detaily a pekne čisto.“ (Vaneska Me)

„Z dial'ky mi to pripomína nejaké strašidlo, tak toto moc niekomu nevyšlo. Keby som nevedela, že hovoríme o Muchovi, tak to asi nezistím.“ (Smiech; Alex Gu)

„Toto by som si tipol na Zuzanu, je to dobré. Keď sa jej chce, tak takto super urobí, ale keď nie, tak to odfláka.“ (Samko Si)

„Konečne niečo celé farebné, všetky pred tým boli dosť farebne nevýrazné.“ (Lenka Ku)

„Aj mne sa to páči, aj keď farby nemuseli byť až také pestré, Mucha mal iné.“ (Zašo Va)

„Mne sa páči, ako sa vyhrala s tými kvetmi, to bude asi Sandra, ona tak kreslí.“ (Saška Va)

Najčastejšie sa opakujúce termíny pri hodnotení:

pekné, linka, línia, krivka, farba, tieň, kontrast, kvet, Mucha, výraz

Celú hodinu som v závere vyhodnotila s prihliadnutím na špecifické schopnosti konkrétnych žiakov. Vyzdvihla som snahu každého jednotlivca, u každého sa dá nájsť niečo pozitívne. Umenie je subjektívna záležitosť a tak k nemu treba pristupovať aj pri hodnotení. Nieкто má smelé línie, uvoľnenú ruku (Vaneska, Lenka...), iný disponuje citlivou farebnosťou, tvorivým duchom (Samuel, Michal...), ďalšia práca je detailne náročná, precízne, čisto vypracovaná (Sandra, Viki, Zuzana...). U niektorých je treba vyzdvihnúť využitie kontrastu, zachytenie svetla a tieňa, čo je veľmi náročné.

Poznámka:

Ukážky prác vid'. príloha

2.

Vyučovacia hodina: Etická výchova

Tematický celok: Empatia

Aktivita: Čo si myslím

Ciel': Nachádzať možnosti, ako vychádzať v ústrety iným; Preukázať schopnosť vcítiť sa do myslenia iného človeka; Preukázať schopnosť zužitkovať získané poznatky, skúsenosti

Čiastkový ciel': Získať čo najvyšší počet bodov a tým prejavíť čo najväčšiu mieru empatie

Pomôcky: papier, pero, tabuľa, krieda

Piebeh hodiny:

Stručne zopakujem pravidlá aktivity, ktorú už žiaci poznajú, ale v možných obmenách sa mení aj významová zložka použitých slov.

Zopakujeme si spolu význam slova empatia, kto je empatický?

Na tabuli sú napísané rôzne slová, termíny, v bodoch 1-10. V každom riadku (pod jedným číslom štyri slová).

Žiaci si na papier napíšu čísla 1-10 pod seba do stĺpca.

Úloha: z každého riadku slov si vybrať a napísať iba jediné slovo, o ktorom si myslíš, že ho napíšu všetci, väčšina

Poznámky:

V aktivite sú zámerne volené slová, názvy, termíny súvisiace s návštevou galérie, alebo umením vôbec.

Veľmi dobrá aktivita, v ktorej sa významová náplň slov dá obmieňať podľa aktuálne preberanej témy v rôznych vyučovacích predmetoch. Tak je možné ju využiť na fixáciu pojmov, zdokonaľovanie vizuálnej pamäte, prípadne na utvrdenie učiva. Žiaci si slová volia samy, alebo tabuľu pripravíme spoločne. Vhodné využiť aj ako motiváciu (za odmenu), keďže u žiakov má veľký úspech a predbiehajú sa, kto tabuľu pripraví, kto bude hodnotiť, zapisovať.

Počet slov je ľubovoľný, osvedčilo sa nám 3-4. Čím viac slov, tým náročnejšie je trafiť sa do myslenia iného.

Aktivita sa zúčastnilo desať žiakov.

1. výstava, program, dielo, štýl
2. list, kvet, stonka, ornament
3. postava, žena, hlava, vlasy
4. linka, krivka, oblina, tvar
5. talent, ctížiadostivosť, pracovitnosť, úspešnosť
6. ľahkosť, farebnosť, dekoratívnosť, ozdobnosť
7. architektúra, remeslo, sochárstvo, plagát
8. Žena s kvetmi, Gismonda, Štyri ročné obdobia, Jaro
9. Preisler, Benka, Mucha, Medňanský
10. Morava, Čechy, New York, Paríž

Hodnotenie:

Podľa získaného počtu bodov najväčšiu mieru empatie prejavila Lenka (62 bodov) a Alex (62 bodov). Je dôležité žiakom pripomenúť, že v budúcnosti môžu byť výsledky úplne iné, aj keď o určitej dávke empatie výsledok predsa len svedčí, čo sa prejavuje aj v bežnom živote. Je to aktivita pre život, nie len hra.

Poznatok:

Výsledok aktivity dokazuje, ako návšteva kultúrnej inštitúcie zarezonovala v mysliach žiakov a na koľko mala trvalý charakter. Termíny, v ktorých sa žiaci najčastejšie zhodli boli: Mucha, galéria, ornament, žena, plagát, vlasy, Gismonda

3.

Motivačno hodnotiaci rozhovor

„Veľmi ma teší, že téma galéria, umenie, tvorba mimo priestorov školy a následne v škole vás zaujala, o čom svedčia krásne výsledky vašej práce, ale aj pekné myšlienky vyslovené v priebehu projektu. Urobíme pomyselnú bodku, odpoveďou na niekoľko otázok, aby sme dali priestor ďalšiemu využitiu vašich nových zážitkov, poznatkov a skúseností v školskej praxi, ale i vo vašom osobnom živote.“

Z odpovedí žiakov, s ktorými sa viacerí zhodli, alebo sa často opakovali

Prečo sa nám niektoré dielo páči, iné nie?

„Lebo každý má iný vkus“. (Karin); „Asi podľa nálady.“ (Sabinka)

„Lebo každý má rád niečo iné, ja napríklad prírodu.“ (Vaneska)

„Lebo niektoré dielo je jednoducho krajšie ako druhé a neviem ani vysvetliť prečo. Ale myslím si, že to niekedy je problém aj pre dospelých.“ (Lenka)

Myslíš, že sa dá s umením nájsť prepojenie aj v niektorých ďalších predmetoch? Ak áno, v ktorých?

„Myslím si, že vo všetkých, okrem telesnej a plávania.“ (Paťo)

„Ja si myslím, že najviac vo vlastivede a v prírodovede.“ (Vaneska)

„Určite aj na slovenčine, napríklad napísať sloh, alebo na informatike, všeličo si vedieť vyhládať, vypracovať projekt.“ (Lenka)

Dokáže umelecké dielo vytvoriť každý, alebo nie?

„Každý, len musí chcieť.“ (Viki)

„Neviem, asi nie, nemyslím si, že každý. Niečo iné je na výtvarnej a niečo iné vytvoriť tak, aby sa to páčilo všetkým, alebo aby to bolo vhodné vystaviť.“ (Sandra)

„Aj áno, aj nie, nedá sa to povedať takto. Záleží od toho, kto to hodnotí.“ (Miško)

„Áno, ale na úrovni môjho veku.“ (Saška)

Galérie ponúkajú aj programy pre rodiny s deťmi. Navštívil by si galériu aj vo voľnom čase s rodičmi?

„Áno, jasné, určite, chceli by sme.“ (Kristínka, Lenka, Vaneska, Samko...)

„Určite pôjdeme, mama si už všimla plagát, keď sme boli v meste.“ (Alex)

„Ja ani nie. Keď vyťahnem všetky moje obrázky, vytvorím si galériu doma.“ (Viki)

„My asi pôjdeme s Lenkou ešte raz a budeme súťažiť, kto si viac zapamätal.“ (Saška)

Je výtvarné umenie nudné, či inšpiratívne?

„Inšpiratívne, je to veľmi zaujímavá vec. Milujem kreslenie, budem určite maľovať aj keď budem dospelá. Oddýchnem si pri tom a som vo svojom svete.“ (Viki)

Väčšina žiakov sa k myšlienke Viki priklonila.

Zhodnotenie projektu

Projekt Umelecké poklady – Secesia

1. Žiaci so záujmom vnímali vystavené umelecké diela.
2. Žiaci prejavili schopnosť verbálne vyjadriť svoj názor na výtvarné dielo.
3. Prostredníctvom výtvarného umenia poznávali okolitý svet.
4. Uplatnili tvorivosť a fantáziu pri výtvarnom vyjadrení sa.
5. Žiaci celkovo prejavili záujem o výtvarné umenie.
6. Obohatili si svoje možnosti prostredníctvom rôznych výtvarných techník.
7. Prostredníctvom výtvarného umenia obohatili svoje poznanie aj na mimovýtvarných aktivitách.

3.5 Závery

Žiaci vnímali umenie veľmi pozorne a zanietené, čo bolo v značnej miere umocnené špecifickým prostredím, čo sa následne prejavilo v ich praktickom tvorivom procese. Prvá aktivita v škole bola realizovaná v krátkom časovom odstupe po návšteve kultúrnej inštitúcie, aby sa dalo so žiakmi komunikovať a nadviazať na čerstvý zážitok. Druhá aktivita bola zrealizovaná s väčším časovým odstupom, s cieľom zistiť a odprezentovať, či nadobudnuté poznatky mali trvalejší charakter.

Na základe pozorovania, rozhovoru a verbálnej interpretácie, považujem za prínosné sprostredkovať žiakom umenie prostredníctvom kultúrnej inštitúcie. Naďalej rozvíjať spojenie výtvarného umenia s ostatnými oblasťami vzdelávania prostredníctvom reálne vnímaného zážitku na výstave v galérii, či inej kultúrnej inštitúcii.

Prostredníctvom návštevy galérie sme našli prepojenie výtvarného umenia s výtvarnou výchovou v škole, ale i etickou výchovou, mohli by sme zrealizovať ďalšie aktivity na hodinách slohu (opis umeleckého diela, zážitok z výstavy, rozprávanie podľa obrazu...), prírodovedy (florálne prvky vo výtvarnej tvorbe), vlastivede (vplyv umenia, umeleckého štýlu v konkrétnej krajine, v regióne), informatickej výchove (vyhľadávanie informácií, tvorba projektov...), atď.

3.6 Odporúčania pre prax

Na základe výsledkov môžem poukázať na veľmi pozitívny vplyv umenia na všetky stránky osobnosti žiaka. Je dôležité prichádzať s umením do kontaktu bezprostredne, najmä v priestoroch, ktoré umenie prezentujú a tým poukazujú na jeho význam a jedinečnosť. Takou inštitúciou je aj GMB, ktorá tieto možnosti má a tým sprostredkované pôsobí na návštevníkov a milovníkov umenia rôzneho veku.

Odporúčania:

- *Využívať výtvarné umenie v kontexte s výchovno – vyučovacím procesom na 1. stupni základnej školy.*
- *Vytvárať možnosti prepojenia výtvarného umenia s inými vzdelávacími oblasťami a vyučovacími predmetmi.*

- *Navštevovať so žiakmi kultúrne inštitúcie zamerané na prezentáciu umenia.*
- *Pokúsiť sa o zameranie a začlenenie takéhoto spôsobu vzdelávania vo väčšej miere do školského vzdelávacieho programu.*
- *Prezentovať spôsob vzdelávania prostredníctvom kultúrnej inštitúcie aj širšej verejnosti, rodičom, ostatným pedagógom, zverejňovaním na stránke školy, publikovaním vo vzdelávacích a odborných časopisoch a periodikách.*
- *Propagovať a podporovať vzdelávanie učiteľov v oblasti výtvarného umenia účasťou na metodických stretnutiach organizovaných metodickým centrom a oddeleniami galerijnej pedagogiky.*
- *Zameriť sa na vytváranie zaujímavých projektov v spolupráci s galériou, poskytovaním včasných informácií k aktuálnym výstavám aj stálym expozíciám.*
- *Podporovať a vytvárať u žiakov vzťah k výtvarnému umeniu a k výtvarnému vyjadrovaniu sa.*

ZÁVER

Žiaci v mladšom školskom veku sú schopní vytvárať úsudky v pravom slova zmysle bez predchádzajúcej závislosti na videnej podobe. Úsudok a názor, ktorý som chcela od žiakov počuť, sa týkal predovšetkým konkrétnych javov a udalostí, ktorých sa zúčastnili. Z toho vyplýva, že si ich dokázali vybaviť, názorne predstaviť. Žiaci navštívili kultúrnu inštitúciu, kde došlo k bezprostrednému kontaktu s umením, verbálnou interpretáciou, konfrontáciou rôznych názorov a následne aj k tvorivému vyjadreniu sa.

Získané poznatky, dojmy, zážitky a konkrétne predstavy v spojení s výtvarným umením, s ktorým prišli do kontaktu, tvorili základné prepojenie a nadväznosť aj mimo priestorov galérie.

Vo výtvarnom umení nachádzame celkový obraz kultúry, či už našej, alebo inej, v umení nachádzame obraz celej spoločnosti, teda aj nás samotných. Každé umelecké dielo má výpovednú hodnotu, ktorú návštevník vníma. Niekoľko osloví jeho myšlienka, mnohí nachádzajú v ňom spojitosť so svojou vlastnou skúsenosťou, pocitmi. Je prínosné viesť žiakov nielen k zmyslovému vnímaniu, ale aj k samotnému výtvarnému vyjadreniu sa. Vzhľadom k tomu, že žiaci v tomto období nie sú závislí na bezprostredne vnímanej podobe výtvarného diela, mala som možnosť nadviazať na ich predchádzajúcu skúsenosť s umením a využiť na realizovaných aktivitách i mimo priestorov kultúrnej inštitúcie.

Výtvarné umenie a bezprostredný kontakt s ním veľmi pozitívne ovplyvnili vnímanie a celkový postoj žiakov k nemu. Výtvarné umenie sa podieľa na rozvoji osobnosti žiaka a dokázalo zohrať významnú úlohu vo výchovno – vzdelávacom procese žiakov na 1. stupni základnej školy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

1. BRATSKÁ, M. 2003. Prednosti a úskalia komunikácie. Bratislava. MPC, 2003, 27 s. ISBN: 7164- 353-x
2. DUBEŇOVÁ, E., LÍŠKOVÁ, E., MATÚŠKOVÁ, R. 2007. Zásobník aktivít pre etickú chovu 2. časť. Bratislava. MPC, 2007, 56 s. ISBN: 978-80-7164-429-3
3. GERO, Š. 1998. Úloha výtvarnej výchovy v príprave učiteľa na 1. stupni ZŠ. Banská Bystrica. 1998, 62 s.
4. GERO, Š., TROPP, S. 2000. Interpretáciaýtvarného diela. Banská Bystrica. Pdf 2000, 129s.
5. GERO, Š., HUSÁR, J., SOKOLOVÁ, K. 2004. Teória výtvarnej výchovy a stručný prehľad dejín umenia. Banská Bystrica. 2004. ISBN: 80-055-867-1
6. GERO, Š. 2002. Verbálna interpretácia výtvarného diela. Banská Bystrica. 2002, 64 s. ISBN: 80-8041-410-6
7. HORÁČEK, R. 1998. Galerijní animace a sprostředkování umění. Brno. Cerm, 1998, 122 s. ISBN: 80-7204-084-7
8. KULKA, J. Psychologie umění. Praha. SPN, 1990, 587 s. ISBN: 80-04-23694-4
9. KULKA, J. Psychologie umění. Praha. Grada, 2008, 440 s. ISBN: 978-80-247-2329-7
10. PONDELÍKOVÁ, R. 2009. Význam interpretácie umeleckého diela v edukačnom procese výtvarnej výchovy. In Pedagogické rozhľady, 3/2009, s. 7-10
11. SOKOLOVÁ, K. 2010. Galerijná pedagogika – stručný nárys jej vývoja, teórie a praxe. Banská Bystrica: PF UMB, 2010, 131 s. ISBN: 978-80-970214-1-2
12. ŠUPŠÁKOVÁ, B. 1995. Svet detskej kresby. Bratislava. Gradient, 1995, 57 s. ISBN: 80-967231-3-8
13. ŠUPŠÁKOVÁ, B. 1999. Projekty a alternatívne formy vo výtvarnej výchove. Gradient, 1999, 124 s. ISBN: 80-967231-4-6
14. ŠUPÁKOVÁ, B. a kol. 1998. Výtvarná výchova v základnej škole. Zborník. Bratislava. MPC 1998, 92 s. ISBN: 80-8052-031-3
15. Štátny vzdelávací program ISCD I.

16. THIRY, K. 1981. Dejiny umenia. Bratislava. SPN, 1081. 231
17. TUREK, K. 2008. Didaktika Bratislava. Iura Edition, spol. s.r.o., 2008, 598 s. ISBN: 978-80-8078-322-8
18. VALACHOVÁ, D. 2009. Povedzme to farbami. Brno. Tribun EU s.r.o., 2009, 146 s. ISBN: 978-80-7399-855-4
19. VALACHOVÁ, D. 2005. Výtvarný prejav detí z multikultúrneho prostredia. Bratislava. Psychodiagnostika, 2005, 193 s. ISBN: 80-88714-02-8
20. ZELINA, M. 1996. Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava. Iris, 1996, 230 s. ISBN: 80-96-7013-4-7

Internetové zdroje

21. Zdroje obrázkov
<http://www.abcgallery.com/M/mucha41.html>

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha 1 Prehliadka výstavy s výkladom

Príloha 2 Aktivity v galérii

Príloha 3 Aktivity v škole

Príloha 1 Prehliadka výstavy s výkladom

Prameň: archív autora

Prameň: archív autora

Príloha 2 Aktivita v galérii

Prameň: archív autora

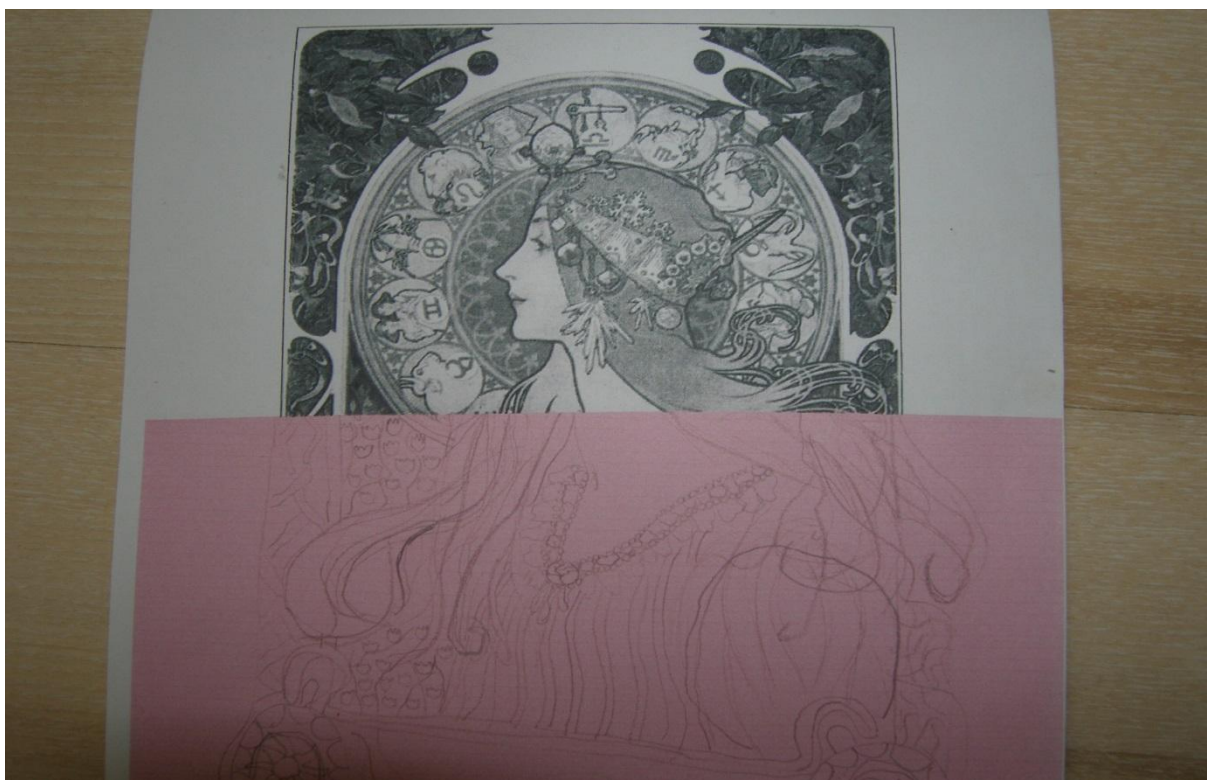

Prameň: archív autora

Príloha 3 Aktivity v škole

Prameň: archív autora

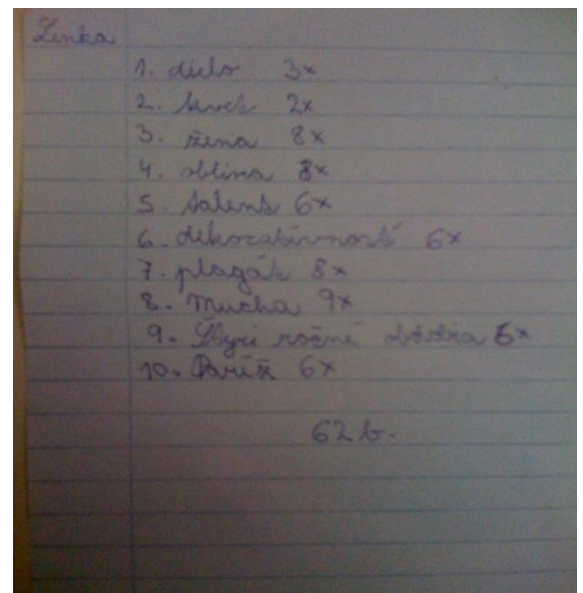
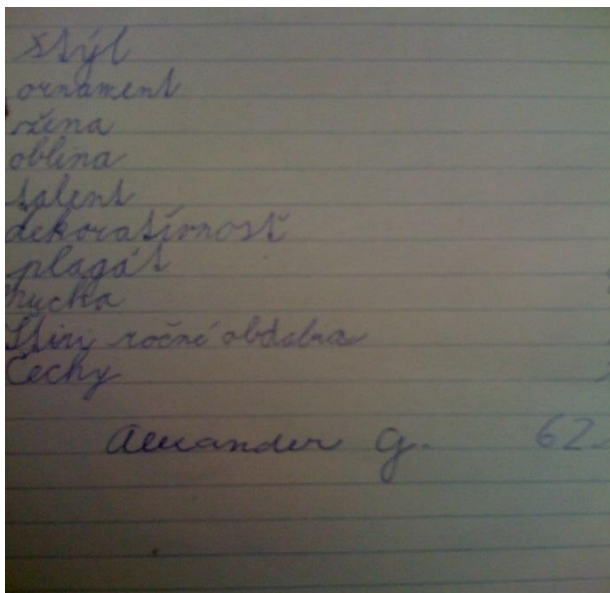
Prameň: archív autora

Prameň: archív autora

Prameň: archív autora

Pramen: archiv autora